

Stipendierapport för studieresa till Sydafrika.

I mars 2019 åkte jag på en studieresa till Sydafrika efter att ha tilldelats medel ur Ivar Petersons stipendiefond. Jag flög från Landvetter den 7 mars och landade i Johannesburg dagen efter. Där bytte jag till inrikesflyg och tog mig till Pietermaritzburg i regionen KwaZulu Natal, som ligger i mitten av landet, rätt långt söderut.

I Pietermaritzburg blev jag mottagen av jordbruksjournalisten Lloyd Phillips som jag kommit i kontakt med via organisationen International Federation of Agricultural Journalist (IFAJ). Lloyd tog väl hand om mig under mina första fem dagar i Sydafrika. Jag bodde hemma hos honom och hans hustru, dotter och son i den lilla staden Mooi River. Lloyd arbetar för den engelskspråkiga och Johannesburgbaserade jordbrukstidningen Farmers Weekly, som deras lokalredaktör i den viktiga jordbruksregionen KwaZulu Natal. Han var en utmärkt guide och ledsagare, inte bara för att han behärskar jordbruksfrågorna utan också för att han talar fyra språk flytande: engelska, afrikaans, zulu och xhosa.

Lloyd tog med mig på ett tvådagars studiebesök på gården Invermooi Estate som drivs av biff-farmaren Paul Coetzee. Han har totalt 1000 djur, varav 500 kor, främst av rasen Angus, enbart hornfria. Paul har 12 anställda och bedriver feedlot-produktion, dvs han göder ungdjuren och tjurarna hårt med majs och säljer dem på auktion före slakt. Fem procent av de bästa ungdjuren insemineras med sperma som importeras från topptjurar från hela världen. Dessa ungdjur får hormonbehandling, varpå de får 8-20 ägg var, som sen tas ut, befruktas och sätts in i andra kor och kvigor. Årligen blir 50-75 kreatur värdar för embryon på detta sätt. Jag frågade Paul Coetzee om han har några betänkligheter om att använda hormoner. Frågan kändes motiverad eftersom det är förbjudet inom EU. Men det var inget han ville diskutera. Han snäste av och sa att han hade hört att européer är känsliga, men att tillväxthormonbehandling är en accepterad metod över nästan hela världen och att han är övertygad om att många köttproducenter i Europa gör det trots att de inte får. Senare talade jag med min värd Lloyd Phillips om saken och han sa att debatten om hormoner och antibiotika inom köttbranschen i Sydafrika är ganska död eftersom det finns andra problem att diskutera. Köttproduktionen ses som en basnäring och har en stark historia i landet, men farmarna upplever svåra tider pga ett förändrat klimat där ett allt torrare och varmare väder gör att områden som traditionellt varit betesmarker blir halvöken (semi desert). Denna utveckling sprider sig långsamt från nordväst och har gjort att en del boskapsbönder gått över till exempelvis getter. Lantbrukarna är också pressade av att regeringen kan tänka sig att beslagta jordbruksmark utan att ge ersättning till markägaren som ett sätt att skapa en mer rättvis fördelning av land. De stora jordbruken ägs fortfarande, snart 25 år efter demokratiseringen, nästan uteslutande av vita.

Vid besöket i Invermooi Estate körde Paul Coetzee runt oss i en bil som liknar en sådan man har på golfbanor. Miljön som han visade var ganska fantastisk och landskapet påminner inte så lite om södra Sverige. Det är lövskog omväxlande med barrskog och gröna beteshagar. En skillnad är dock att istället för att en hare eller ett rådjur hoppar över vägen, så kan det vara en apa och ett par gaseller som plötsligt kommer ut ur skogen. Hans gård omgärdas av stora berg och därför är tillgången på vatten helt okej. Vattnet kommer rinnande i bäckar nedför bergen. Men under torkperioder sinar bäckarna och därför finns det runt om på gården ett system av sex dammar som fylls på successivt från bäckarna och används vid vattenbrist. Den gräsart som Paul har sått in på ägorna, kikuyu, behöver ganska mycket väta för att trivas. Han skulle vilja utöka sin produktion men då skulle han behöva ha fler dammar och mer bevattning, och för det krävs tillstånd och investeringar. Om torkan

blir svårare i framtiden kan det betyda att han inte kan ha kikuyu-gräset längre. Då måste han återgå till naturliga afrikanska gräsarter, tex redgrass, vilket i sin tur skulle göra att markerna bara kan föda 500 djur, alltså hälften så många som idag.

Lantbrukarna i området har problem med flera typer av vilda djur. Ett av dem är babianen, som lever i grupper och som stjälar majs. En granne fick nyligen in en flock babianer i sina fält och de gjorde på kort tid stor skada, berättar Paul. Därför har lantbrukarna i trakten gått samman och skjutit undan en del babianer. Flera olika typer av stora kattdjur passerar markerna då och då och det har hänt att kalvar fått sätta livet till. Det största och mest sällsynta kattdjuret är leopard. Vanligare men mindre till kroppsstorlek är ökenlo och serval. Även hunddjuret schakal kan vara ett hot för kalvar. Flugor och fästingar gör boskapen sjuk och cirka fem djur per år dör i sådana sviter. Därför sprutas kreatursbesättningen årligen. Den största faran utgör dock djuret människan. Tjuveri är ett överhängande bekymmer som kompliceras av ranchens storlek och det kuperade landskapet. Kreaturen får tillsyn flera gånger om dagen men boskapstjuvar lyckas ändå begå stöld i skydd av mörkret. Det senaste året har ett tiotal djur försvunnit, troligen efter tillgrepp. 2017 var ett bottenår för då stals hela 30 kor. För att försöka stävja stölderna har Paul satt upp ganska många rörelsekameror runt om på gården. Bönderna i regionen har dessutom en app där de informerar varandra om misstänkta stöldraider.

På kvällen bjöds jag och Lloyd Phillips på grillning, så kallad braai, av Paul Coetzee som bjudit in några av sina vänner. Braai är en väldigt genuint sydafrikansk tradition och går till så att den som bjudit in står för dryck och en rejäl grill med glödande kol. Gästerna tar med sig kött att grilla och kanske bröd, sallad eller potatis. Sen delar man. Det hör också till att man talar förtroligt med den man delar braai med. I vårt fall på Invermooi Estate innebar det att de närvarande lantbrukarna lättade sina hjärtan om den sydafrikanska regeringens jordbrukspolitik. De var mycket kritiska. I korthet beskriver de läget som följer: Regeringspartiet ANC försöker få till en mer omfördelning av mark. Fler svarta ska få tillgång till egen mark. Detta vill regeringen göra genom att köpa gårdar av vita bönder till marknadspris. Men inte mycket mark har köpts in på det här sättet sedan ANC tog över styret av landet efter de första demokratiska valen 1995. Nu finns det ett politiskt vänsterinriktat parti, EFF, som tycker att det går för långsamt och som pressar regeringen att gå hårdare fram. EFF har successivt vuxit och fick vid det senaste parlamentsvalet nära 11 procent av rösterna. För att stoppa flykten av unga väljare från ANC till EFF har ANCs ledare Cyril Ramaphosa inte stängt dörren utan faktiskt varit öppen för tvångsinlösningar av gårdar. Något definitivt svar har dock inte givits av ANC. En lista på 200 gårdar som regeringen vill expropriera har figurerat i pressen, men det är osäkert om den är äkta eller fake news. Regeringen nekar till att stå bakom den. Just osäkerheten är det värsta för bönderna som jag träffade vid grillen. Alla väntar och ser. Ytterst få gårdar är till salu. De avvaktar med investeringar i byggnader, maskiner, bevattning, vägar, mer mark osv. Deras barn väljer andra karriärer än lantbruk eller flyttar till Australien eller Nya Zeeland och satsar på jordbruk där. Mina braii-kompisar intygar ett de absolut inte vill tillbaka till apartheid-tiden. De vill ha ett demokratiskt och fritt samhälle, säger de. Men att konfiskera jordbruksmark, så som det talas om, är de helt emot. Paul Coetzee säger att han betalade dyrt för sin gård när han köpte den 2014 efter att ha tjänat gott om pengar i skogsbranschen. Han hade ett eget företag som köpte och sålde timmer. Nu är han rädd för att de pengar han har investerat ska tappa i värde om den sydafrikanska jordbruksnäringen kraschar eller drabbas av en nedgång till följd av den politik som förs. Flera av gårdens byggnader behöver renoveras, det regnar in, men han vågar inte satsa. Han skulle vilja köpa mer mark och satsa på mer bevattning. Han skulle vilja starta upp odling avsalugrödor, inte bara fodergrödor som idag. Men han ligger lågt i väntan på klarhet.

Tillsammans med Lloyd Philips gjorde jag flera andra studiebesök under min tid i KwaZuluNatal. Bland annat besökte vi en gård som satsar på afrikanska lantraser och tar emot turister tack vare dem. Denna boskap utmärker sig med sina stora horn, långsamma tillväxt och närmast osannolika förmåga att klara livhanken på litet bete.

Jag träffade den konventionella köttbonden Angus Williamsson som sitter i styrelsen för de sydafrikanska köttproducenternas branschorganisation Red Meat Producers Organization. Han är också lokal ordförande för bönderna i Mooi River. Han listade de problem som organisationen jobbar med: nya sjukdomar på boskapen till följd av klimatförändring, den informella sektorn (ca 50 procent av boskap är inte registrerad), stölder och osäkerheten angående landfrågan. Trots det, sa Angus Williamsson stolt, ökar Sydafrikas export av kött och bidrar till exportinkomster för landet. Han förklarar det med att farmarna är duktiga, och att de fått en del av sin kompetens genom kurser som Red Meat Producers Organization håller. Köttet exporteras till andra länder i Afrika, Australien, USA, bland annat. Men så gott som inget kött från Sydafrika hamnar i EU, främst till följd av olika syn på tillväxthormonbehandling.

En eftermiddag besökte jag Isaac Dlamini utanför Mooi River. Han är 72 år gammal och har 13 kor och sex kalvar för tillfället. Isaac ingår i den informella boskapsekonomin. Han säger att säljer ungefär hälften av de kalvar han får till slakt på auktion för att få kontanter. Men framför allt har han sina djur för att kunna slakta och bjuda på kött vid viktiga släkthögtider. Det kan handla om ett barn som föds, en skolexamen, ett giftermål eller en begravning. Vid dessa tillfällen kommer det många gäster och djuret slaktas för att fira. Dessvärre har Isaac behövt slakta många gånger för just begravningar. Fyra av hans fem barn har dött, flera av dem i AIDS. Nötkött äter familjen bara vid dessa högtider så länge det räcker, eftersom de saknar kyl och frys. Vänner och grannar får med sig kött hem. Det brukar räcka tre till fyra dagar. Till vardags äter de en hel del kyckling. Han berättar att han bara har omkring en hektar mark själv, vilket betyder att korna betar på kommunal mark och utmed vägar i dikeskanter. Att ha runt 20 kreatur ger Isaac Dlamini en ganska hög status i lokalsamhället, berättar han.

Den sista dagen tillsammans med Lloyd Phillips besökte jag institutionen för jordbruk på University of KwaZuluNatal i Pietermaritzburg. Där träffade jag två professorer och gjorde intervjuer med dem. Det var Mark D. Liang och Albert Modi. Båda är extremt kunniga och intressanta att tala med, men jag väljer här att redogöra lite för vad Albert Modi sa eftersom han, till skillnad från de flesta andra jag träffade, visade förståelse för den sydafrikanska regeringens politik i landfrågan. Enligt Albert Modi är det viktigt att fokusera på fördelningen av jordbruksmark i Sydafrika eftersom det finns krafter som kräver att något görs. Och om inget görs riskerar samhället att dras isär. Frågan är fylld av sprängkraft. Historiskt har det varit de vita som ägde mark och drev jordbruksproduktionen, medan de svarta arbetade, mer eller mindre som slavar under apartheidtiden. En sinnebild för förtrycket av svarta är en demonisk vit bonde som plågar sina svarta anställda. Om en jordreform ska göras måste den göras på rätt sätt. Det måste få ta tid. Att skyndsamt ta mark från de vita och ge till de svarta är ingen bra idé. Den som ska ge sig in i storskalig jordbruksproduktion behöver dels kapital. Risker är annars att staten tvingas ta ett stort ekonomiskt ansvar om omställningen görs för snabbt. Det krävs också kunskap och utbildning, vilket de flesta icke-vita saknar idag eftersom kunnandet om jordbrukande och lantbruksföretagande förs vidare främst i vita jordägarfamiljer. Många svarta studenter studerar agronomi här på universitetet, men få vill bli bönder. De vill istället bli affärsmän, industrimagnater eller regeringstjänstemän, berättar Albert Modi. Denna kunskapsklyfta måste minskas först, sen kan en jordreform genomföras. En ny generation lantbrukare måste läras upp först. Annars finns det risk för att de som tar över misslyckas, ungefär som jordkonfiskeringar i grannlandet Zimbabwe misslyckats. Albert Modi hänvisar till Nelson Mandelas syn på landfrågan.

Mandela menade att ett rättvisare fördelning måste till, men att de vita inte ska straffas. Förändringar ska göras i samarbete med de nuvarande jordägarna. Tillbakaköp är förstahandsvalet. Modi förklarar att regeringen sagt att tvångsinlösning av mark endast skulle kunna bli aktuellt i de fall som mark står obrukad eller som misskött. Vad som måste undvikas är en krasch inom lantbruket i Sydafrika. Om produktionen går ner måste vi köpa maten någon annanstans ifrån, säger Albert Modi. Exporten måste vara större än importen.

Efter fem dygn i KwaZuluNatal reser jag via Durban, där jag övernattar, med buss i nio timmar mot nordöst till staden Piet Retief i regionen Mpumalanga. Här kommer jag att stanna i tre nätter och spendera två heldagar på företaget TWK Agri, som ägnar sig åt en rad olika verksamheter inom lantbruksområdet, bland annat skogsbruk. Det är just skogsbruket som intresserar mig och jag har bett om att få besöka plantager av snabbväxande tall.

Jag blev mycket väl omhändertagen av Elmien och Pieter van Schalwyk, som båda arbetar på TWK Agri. De berättade att skogsbruket är företagets största gren. Företaget är ett av de tio största inom skog i Sydafrika och det har ett eget sågverk och en egen hamn för export: Richards bay. TWK Agri har en del egen skogsmark men på grund av nationella regleringar kan de köpa inte mer mark. Enligt en lag tillåts bara en knapp procent av Sydafrikas yta vara skogsmark och den som vill utöka måste i så fall köpa någon annan skogsägares rättigheter. Därför köper TWK till stor del in virke från andra skogsägare samtidigt som företaget expanderar i andra länder som saknar liknande regleringar, främst i det lilla kungadömet Swaziland (som numer heter Eswatini), Mozambique och på sikt också Zimbabwe. De odlar akaciaträd och eucalyptus som avverkas efter åtta till tio år och som främst blir massaved. En ökande del av det går till Japan och Kina. Den dominerande delen av skogsproduktionen handlar dock om tall, som säljs som konstruktionsvirke på den inhemska marknaden och på export till en del andra afrikanska länder. Det rör sig om tre tallarter: Pinus Patula (ursprung Mexiko), Pinus Tecumanii (ursprung Mexiko) och Pinus Elliottii (ursprung Florida). De senaste åren har TWK Agris dock nästan uteslutande planterat Pinus Patula som växer bäst på höglandet runt Piet Retief och som blir fullvuxet och avverkningsbart på 25 år. Dessförinnan görs det tre gallringar.

Den första dagen åkte jag bil tillsammans med förmannen Dolos Uys till Eswatini där en stor del av företagets verksamhet bedrivs och där man har sitt sågverk. En av de frågor jag ville ha svar på var hur tallarnas tjocka årsringar (somliga 1,5 cm) påverkar virkets hållfasthet. Men det svar jag fick var att det har alldeles utmärkta hållfasthetsegenskaper och är ett lätthanterligt mjukt virke. Pinus Patula är en annan typ av tall, än våra svenska tallar, där årsringstjockleken inte spelar lika stor roll för hållfastheten. Virket används därför med fördel till alla typer av byggnadskonstruktioner. På sågverket såg jag uppsågade panelbrädor, reglar, plankor och bjälkar. Gallrat virke med liten diameter används ofta av gruvindustrin till olika typer av ställningar vid brytning. Därefter fick åkte vi till en plats där det avverkades tall. De flesta träden hade en diameter på drygt 50 centimeter och min långarmade följeslagare Dolos Uys klarade av att omfamna stämmarna, men inte mer. De hade höjder på knappt 30 meter. Han förklarade trädens snabba tillväxt med att tallarna trivs i den afrikanska mineralrika rödjorden att soltimmarna är många och klimatet perfekt. Frostnätter då och då är inget problem. Huggningsarbetet var organiserat på följande vis: två man fällde träd med motorsåg, två man kvistade stammarna och en man drog undan stammarna med en trehjulig lunnare. De jobbade ganska hårt i den fuktiga värmen på cirka 28 grader.

Dag två fick jag följa med på en rundtur till olika tallskogsskiften där det utfördes allt från plantering till tredjegallring. Jag besökte även TWK Agris egen plantskola. Det mesta görs för hand. Jag ser aldrig någon skördare. TWK Agris har en skördare får jag höra, men företaget använder den försiktigt för att inte köra sönder skogsmarken. En annan förklaring är att arbetskraften är så billig att

mekanisering inte lönar sig. De som arbetar i skogen är tillfälligt anställda arbetslag som reser runt. De kommer ur den svarta befolkningsgruppen.

Det finns en berättelse, möjligen en skröna, om att skogarna i Sydafrika växer så att det knakar, rent bokstavligt. Alltså så att man kan höra det. Min chaufför för dagen Dolos Uys svarar att det nog är lite överdrivet och att det absolut inte gäller tall. Möjligen kan man höra hur det knäpper lite svagt när eucalyptusträd växer då det är riktigt varmt och fuktigt, hävdar han. Nu är det sensommar eller tidig höst här och då hör man garanterat intet sådant, säger han.

Skogsbruket i Sydafrika är starkt kritiserat av miljöörelsen och hårt reglerat av sydafrikanska myndigheter. Jag passar på att fråga Pieter van Schalwyk, som arbetar som processchef på TWK Agris, om det. Han berättar att den som odlar skog måste ha tillstånd och betala en skatt för vattenförbrukning per hektar. Det är något som skogsföretagarna tycker är orättvist eftersom ingen annan gren inom lantbruket har betalat liknande skatter. Deras egna undersökningar visar att skogsplanteringarnas påstådda vattenförbrukning är överdriven, hävdar han. Enligt Pieter Van Schalwyk ser det inte ut att vara någon expansion av skogsplantagebruket i Sydafrika på gång. Regeringen verkar lyssna till de kritikerna som menar att tallodlingarna bildar en monokultur, med alltför fattig undervegetation. Skogsnäringens invändning att en positiv miljöeffekt av trädodlingarna är att de binder kol har inte hjälpt. Skogsbranschen påpekar även att timmer- och massaproduktion ger arbetstillfällen och exportinkomster till Sydafrika. Motståndarna däremot menar att tallodlandet kräver alltför stora mängder vatten, som blivit en bristvara i södra Afrika. Därför tillåts som nämnts bara en dryg procent av landets yta vara planterad skog. Skogsarealen i Sydafrika minskar idag.

Jag lämnade Piet Retief och tog mig till Johannesburg där jag tillbringade helgen. Tisdagen den 19 mars var jag tillbaka i Sverige igen.

Henrik Dammborg, Bolum den 13 augusti 2019